

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 396. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608064061184/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

ruin (*Thom*) ved Weichsel. Det sachsiske fodfolk havde søgt tilflugt i byen, og sidst i maj indledte svenskerne en belejring. Sachsiske, polske og litauiske tropper søgte at tvinge svenskerne til at hæve den; men da det lykkedes disse at få Danzig til at underkaste sig Karl XII, kunne belejringen få forstærkninger ad søvejen. Poznań (Posen) overgav sig i begyndelsen af september, og Toruń fulgte efter en måned senere.

Medens Karl XII med den svenske hovedhær førte krig i Polen, havde russiske styrker angrebet de svenske Østersøprovinser med held. Russerne var i 1703 nået frem til Østersøen og havde samme år grundlagt Sct. Petersburg, i 1704 erobrede de Dorpat og tog Narva med storm i august. Samme år var August II blevet afsat som polsk konge; som hans efterfølger valgtes *Stanislaus Leczynski* (1677-1766). Polen var nu en svensk lydstat, og i 1705 sluttede de to lande fred.

I sommeren 1706 fandt Karl XII tiden inde til at føre krigen ind i Sachsen for at tvinge August II til fred. På kort tid nedkæmpedes de sachsiske tropper; Karl XII indrettede sit hovedkvarter på godset *Alb-Ranstädt* ved Lützen, hvor fredstraktaten med Sachsen blev underskrevet 14. september 1706, og hvor den svenske konge residerede efteråret 1706 – efteråret 1707.

Af de oprindelige allierede mod Sverige var nu kun Rusland tilbage; men for at vinde en vedvarende fred ville det ikke være tilstrækkeligt at genetobre Østersøprovinserne, slaget måtte rettes mod Moskva. Ved årsskiftet 1707/08 brød den svenske hær op fra Polen og nåede i marts frem til omegnen af Minsk; uden større svenske tab var russerne blevet fordrevet fra størstedelen af Polen. Ved Minsk blev hæren i tre måneder for at samle forråd og planlægge angrebet på Moskva. Karl XII skulle med hovedstyrken fortsætte mod øst; *Adam Ludvig Lewenhaupt* (1659-1719), som i 1706 var blevet guvernør i Riga, fik i maj ordre til at bryde op og med sine tropper forene sig med hovedhæren, medens den polske armé skulle angribe Rusland ad en sydligere rute. Den russiske forsvarsstrategi var at yde modstand ved naturlige hindringer for fjendens fremrykning, men i øvrigt at vige for svenskerne og undgå store slag.

Da invasionshæren brød op, søgte russerne ved Berissov at hindre dens overgang over Dnjeprs biflod Beresina; men det lykkedes fjenden at krydse den længere mod syd ved byen Beresina. Czaren gav nu sine tropper ordre til ikke uhindret at lade fjenden gå over Dnjepr, hvorfor russerne søgte at standse den svenske fortrop ved *Holojzin*

(egl. Holowczyn). Træfningen udviklede sig til et regulært slag 4. juli 1708, som Karl XII anså for sin smukkeste sejr. Efter i en måned at have ligget stille i Mohilev for at proviantere og vente på Lewenhaupt gik den svenske hær i august over Dnjepr. Da russerne nu begyndte at hærge landet, var det umuligt for svenskerne at rykke frem mod Moskva over Smolensk og samtidigt at leve af landet. Deres bevægelser i august-september gik derfor ud på at trænge russerne længere mod øst, medens de selv bevarede forbindelsen med Lewenhaupts hær og forberedte fremstødet mod Moskva gennem *Severien*, hvor provianteringsmulighederne var bedre. Det lykkedes endelig for Lewenhaupt i oktober 1708 at forene sine stærkt reducerede tropper (6.000 af 13.000 mand) med kongens; men russerne havde nået at besætte de vigtigste fæstninger på vejen fra Severien mod Moskva og at hærge landet. For at finde proviant og kvarter måtte svenskerne søge længere mod syd, til Ukraine.

Kosak-hetmanen over dette land, *Ivan Mazepa* (1644-1709), havde i nogen tid overvejet at træde åbent op mod czaren; sidst i oktober 1708 afsluttedes et forbund mellem Karl XII og Mazepa. Kun et par tusinde kosakker fulgte hetmanen, der blev afsat af czar Peter den Store (1672-1725); Ukraines hovedstad *Batwin* blev med sine store forråd af levnedsmidler, skyts og krudt erobret af en russisk hær, der ødelagde byen. Svenskerne måtte derfor søge vinterkvarter endnu længere mod sydøst i det frugtbare område mellem *Romny* og *Gadjatsch* (Gadjatj). Russerne angreb jævnligt svenskerne, der også plagedes af den meget strenge vinter 1708-09. Vanskeligheder med proviantering og med terrænets natur førte svenskerne til i foråret 1709 at flytte kvarteret længere mod syd til egnene omkring *Buditcha* og *Poltava* inden for et område, der begrænsedes af floderne Dnjepr, Ptsiol og Vorskla. Karl XII førte her forhandlingerne om støtte fra tatarerne på Krim og de zaporogiske kosakker, med disse sidste indgik han forbund i 1709.

I Polen havde der været en rejning mod kong Stanislaus, der var blevet slået af oprørerne; czar Peter den Store sendte ved juletid 1708 en styrke til Polen for at støtte oprøret og derved forhindre Stanislaus – der i øvrigt blev afsat efter slaget ved *Poltava* – at sende hjælp til svenskerne. I foråret 1709 lod czaren tre hærafdelinger rykke frem mod det område, hvor den svenske hær befandt sig. I april 1709 begyndte Karl XII at belejre byen *Poltava*, den vigtigste by i det sydlige